

و آسیای صغیر و ممالک ساحل شمالی بحر خزر و اسپانی و خاک فرانسه مشغول جنگ و جهاد و فتوحات بود. در طخارستان و فرغانه و سمرقند و صغد پیشرفتهای مهمی حاصل شد. در خاک فرانسه قشون مسلمین بسرکردگی عبدالرحمن تا پواتیه پیش رفت ولی عاقبت در جنگ سختی از شارل مارتل شکست خورده مجبور بر رجعت شدند هشام پس از بیست سال خلافت در سنه ۱۲۵ درگذشت.

بعد از هشام ولید دوم پسر یزیدبن عبدالملک و یزیدبن ولیدبن عبدالملک بعد از او بایکسال فاصله بخلافت نشستند و دوره آنها ابتدای ضعف و انحطاط امویان بود حکم و نفوذ مرکز خلافت در ولایات دور دست سست شد و مخصوصاً در خراسان نهضتی بر ضد بنی امیه و بطرفداری بنی هاشم در خفا شروع شده بود و روز بروز قوت میگرفت. در این زمان محمدبن علی بن عبدالله بن العباس که نوه عبدالله بن عباس پسر عموی پیغمبر و رئیس خاندان بنی عباس و امام آنها بود درگذشت و پسرش ابراهیم بعنوان امام جانشین او شده علم دعوت را بلند کرد. ابومسلم خراسانی در مرو بیرق این دعوت را برافراشت و آن نواحی را قبضه کرد. یزید در ۱۲۶ وفات کرد و ابراهیم بن ولیدبن عبدالملک برادر خلیفه متوفی بجای او نشست ولی بزودی مروان بن محمدبن مروان الحکم حمله بدمشق آورده و پایتخت خلافت را تصرف نموده خود بعنوان مروان دوم بخلافت نشست (سنه ۱۲۷) در دوره خلافت مروان شورشهای پی در پی در ولایات برپا شد و از آنجمله ابن معاویه که نوه عبدالله بن جعفر بن ابیطالب بود در کوفه قیام کرد ولی در آنجا مغلوب شده بمداین و حلوان رفته پیروان زیاد پیدا کرد و بتدریج ایران را زیر اقتدار خود درآورد و استخر را پایتخت خود قرار داده و اصفهان و ری و قومس و سایر ولایات را تصرف نمود و قریب دو سال در این مملکت تسلط داشت تا عاقبت بدست ابومسلم کشته شد. از طرف دیگر خارجیان در هر طرف شوریده و عرصه را بر عمال خلیفه تنگ کردند مملکت اسپانی (اندلس) نیز کم کم از اطاعت خلیفه دمشق خارج میشد و اشکالات تزايد میگرفت سقی کار امویان از همه بیشتر در مشرق ظاهر بود مخصوصاً در خراسان که از مرکز خلافت دور بود نهضتهای ضد اموی قوت گرفت. خراسان در آن زمان بمعنی عام تاجیحون را شامل بود و بلکه گاهی همه ممالک شرقی اسلام تا اقصی حدود آن اطلاق میشد در این خطه مهاجرین عرب که خیلی زیاد بودند از یکطرف مخاصمات شدید در میان خود داشتند و قبایل یمنی و عدنانی بکینه های دیرینه خود شدت داده در تمام دوره اموی مجادلات و جنگ و خونریزی و شدت خصومت در میان آنها رواج داشت بحدیکه تسلط عرب را در

خراسان بغایت ضعیف نمود قبایل ازد و تمیم و بکر و قیس و کلب با هم دشمن خونی بودند و مرا کر حکومت خراسان یعنی نیشابور و مرو و سیستان گاهی بدست این و گاهی بدست آن قبیله میافتاد. از طرف دیگر تمدن ایرانی در خراسان خیلی قوی و هنوز زنده و بلکه از بعضی حیثیتها بهتر از دوره ساسانی بود چه تعصبات و تنگی نظر ادوار سابق خیلی تغییر یافته روح ایرانی در اعراب مهاجر خراسان نیز حلول کرده و بیشتر ایرانی بودند تا عرب مادران آنها ایرانی و زبانشان فارسی شده بود لباس ایرانی میپوشیدند و شراب میخوردند و نوروز و مهرگان را عید میگرفتند. ایرانیان و اترک با عرب مخالفت داشتند و امتیاز بر آنکه عربها بخود مخصوص کرده منکر بودند مخصوصاً ایرانیان که هم از حیث تمدن و هم از حیث ثروت و هم از حیث نجات و لیاقت اداره بالاتر بودند از معامله که با آنها میشد سخت در غضب بودند زیرا با وجود قبول اسلام باز فقط با انتساب بیکی از قبایل عرب سری توسرها میتوانستند بیاورند و موالی یا بندگان آن قبیله شمرده میشدند و اسم آن قبیله را میگرفتند با اینهمه در حقوق با عرب مساوی نبودند در جنگهای اسلامی عربها روی اسب و موالی پیاده میجنگیدند در فهرست مستمریات و وظیفه خواران (دیوان عطاء) اسم آنها درج نمیشد و اغلب جزیه یا مالیاتی شبیه بآن بایستی پردازند. و این عدم مساوات که در دل ایرانیان مایه کدورت و شکایت عظیمی بود یکی از عوامل عمده شورش بر ضد بنی امیه گردید زیرا امویان تعصب عربی را تقویت کرده و امتیازات آنها را نگاهداری مینمودند و با اصول مساوات و عدالت اسلام که امتیازات قومی و ملی را منسوخ کرده بود اعتنائی نداشتند خوارج این اصول را تصدیق داشتند و مخصوصاً شیعیان یعنی هواخواهان بنی هاشم از همه بیشتر رعایت این قانون اسلامی را میکردند.

ابن فخره و بسیاری دلایل دیگر که ذکرش گذشت در ایرانیان و مخصوصاً اهل خراسان تعلق شدیدی بتشیع ایجاد کرده بود و دعوت تشیع که در خفا بکمال گرمی ترویج میشد در اواخر بنی امیه وسعت غربی در خراسان گرفت لیکن این دعوت که با اسم بنی هاشم در مقابل بنی امیه نشر میشد شعبهای مختلف داشت طرفداران اولاد محمد بن الحنفیه و پسر او ابو هاشم و هواخواهان اخلاف امام حسین و از همه جدی تر پیروان بنی عباس و امام آنها محمد و پسرش ابراهیم همه برخلاف امویان کار میکردند ولی در مقصود مخالف بودند. درین زمان که ما در صد نگارش تاریخ آن هستیم چهار طبقه از مسلمین با حکومت بنی امیه مخالفت داشتند ازین قرار مسلمانان سنی ولی متقی و پارسا که اعمال خلاف شرع و جابرانه و زندگی پر تجمل و

دنیا پرستانه خلفای اموی را دیده و بشدت متنفر و بیزار بودند اصحاب پیغمبر و تابعین و اولاد آنها از آنجمله بودند که در قیام عبدالله بن زیاد ابادی عمده او این طبقه بودند. دوم شیعیان علی بن ابیطالب که شدیدترین خصم امویان بودند و بواسطه مظالم بنی امیه در حق خاندان علی و مخصوصاً واقعه کربلا این خصومت به اعلی درجه شدت گرفته بود و این طبقه عامل عمده شورش مختار بودند سوم خوارج که تعلق باصول اولیة اسلام و تعصب مفرط داشتند و نازا ضیها و غارتگران از هر طبقه باین دسته ملحق میشدند و تا حدود سنه هشتاد خطرناکترین انقلابات را بر ضد بنی امیه برپا کرده بودند. چهارم موالی یعنی مسلمین غیر عرب بودند که چنانکه گفته شد مانند ملت محکوم معامله شده و از طرف ملت حاکم تحقیر میشدند مخصوصاً کینه این طبقه اخیر نسبت بقوم خارجی که بر آنها تسلط یافته بود اولاً و نهضت تشیع از هر شعبه و طریقه ثانیاً و انتظار عمومی از میان مسلمین برای يك نجات دهنده در تحت عناوین قائم یا مهدی و غیره ثالثاً و نیز رقابت و نفاق شدید در میان قبایل عرب شمال و جنوبی در درجه چهارم موجب سرنگون شدن دولت اموی گردید. نهضت پیروان بنی عباس در خراسان امر ناگهانی نبود بلکه بیش از سی سال خانواده عباسی یعنی محمد بن علی و یسرش ابراهیم و منسوبین آنها برخلاف مدعیان دیگر از بنی هاشم بایک ترتیب و نظم و استمرار و تدبیر بوسیله دعوات مخصوص و تشکیلات مرتب در خراسان کار میکردند.

عباسیان در دعوت خود عمده بموالی و مخصوصاً ایرانیان متکی بودند و از آزردهگی خاطر آنان استفاده میکردند و از طرف دیگر تکیه ایشان باحزاب مختلفه شیعه بود که در آن اوان یعنی اوایل قرن دوم هجری دو شعبه عمده داشت عباسیان و علویان زیدیه یعنی پیروان زید بن علی پس از کشته شدن او چنانکه گفته شد ضعیف و پراکنده شدند و پیروان محمد بن الحنفیه که بعد از وی یسرش ابو هاشم گرویده بودند بواسطه آنکه ابو هاشم در موقع وفات خود حق امامت خویش را به محمد بن علی سرسلسله خاندان عباسی انتقال داد به پیروان عباسیان التحاق نمودند بنا برین از دو شعبه عمده شیعه یکی طرفداران عباسیان بودند که شعارشان بیریق و لباس سیاه بود و شعبه دیگر طرفداران آل علی که در آن اوقات با امامت امام علی بن الحسین زین العابدین (متوفی در سنه ۹۹ یا صد هجری) و امام محمد بن علی الباقر معتقد بودند و بهمین جهت عباسیان در دعوت خود در خراسان و سایر اکناف ایران بعنوان عام بنی هاشم دعوت میکردند و همدستی و پشتیبانی همه شعب شیعه را داشتند در خراسان ابتدا دعوت سری بود و امور دعوت و نهضت بوسیله مجمعی مرکب از دوازده

نقیب و شورای بزرگی مرگب از هفتاد نفر رؤسای درجه دوم اداره میشد گاهی هم بعضی ازین دعوات عقاید مخصوصی پیدا کرده جزو غلات میشدند یعنی نسبت صفات الوهیت بائمه میدادند و از اینجهت از جمع شیعیان خارج شده نهضت مخصوص یافتنه ای برپا میکردند که تاریخ این وقایع و نهضتها که برای تاریخ ایران خیلی مفید و علاوه براین دلکش است خود باب مبسوطی تواند شد که از عهده این کتاب خارج است. در اواخر سال ۱۲۹ دعوت عباسی بقدری در خراسان پیشرفت که ابومسلم پیشرو شیعیان عباسی بیرق سیاه عباسیان را بلند کرد پیشوای این جماعت چنانکه ذکر شد محمد بن علی بن عبدالله بن العباس بود که در حدود سال ۱۲۵ وفات کرده پسرش ابراهیم را بجانشینی خود تعیین نمود قبل از وفات خود ابومسلم را که جزء بندگان بود و بیست سال یش نداشت خریده و بکار دعوت و خدمت خاندان خودگماشت ابومسلم در خراسان بنشر دعوت مشغول شده و اغلب میان خراسان و حمیه (که قریه ای در جنوب فلسطین و مأوای خاندان عباسی بود) مراوده میکرد پس از آنکه اطمینان بقوت پیروان خود در خراسان پیدا کرد بحکم امام ابراهیم علم قیام را برافراشته دعوت را ظاهر کرد آنچه والی خراسان نصر بن سيار بمروان بن محمد خلیفه اموی نوشت و او را متوجه خطر نزدیک گردانید و حتی گفت که دویت هزار نفر بابو مسلم بیعت کرده اند نتیجه مفیدی نداد و فقط مروان از مساعی امام ابراهیم مطلع شده او را گرفتار و حبس نمود و پس از آنکه وی اندکی بعد در حبس بمرد برادرش ابوالعباس سقاح و ابوجعفر منصور با سایر اهل خلفواده بکوفه رفته در آنجا محتفی شدند ابومسلم در پیشرفت خود در خراسان مداومت داشت وابتدا نواحی شمال شرقی خراسان را از نسا و ابیورد و هرات و سرورود تصرف کرده در جنگهای متوالی قشون امویان را ازین نواحی براند لکن با وجود این با حزم و تدبیر رفتار میکرد و قریب هفتماء در حوالی مرو لشکر خود را نگاهداشته جلو نرفت تا وقتیکه عربهای یمنی را نیز با خود همراه کرد و آنوقت مرو پایتخت خراسان را تسخیر نمود و قیام انبساط پیدا کرد. از یکطرف مردم از هرسوی نیشابور تا اقصی نقاط قلمرو اسلامی در ترکستان و ماوراءالنهر بعد از صد هزار نفر بیاری ابومسلم شتافتند و از طرف دیگر نصر بن سيار خود را در مقابل انبوه شیعیان ضعیف دیده از مرو بسرخس و از آنجا به نیشابور و از آنجا رو بمغرب عقب نشست و قحطبه نام از سرداران ابومسلم او را دنبال کرده شکست فاحشی باوداد و در اثر آن جرجان وری نیز از دست امویان خارج شد درین اثنا نصر مریش شده درگذشت و قحطبه رو بمغرب پیش رفته

نهادند را محاصره نمود و اردوئی را از قشون خلیفه در کرمان مرگب از صد هزار نفر که بکمک نصر می آمدند در جنگ سختی شکست داده تار و مار کرد. نهادند هم عاقبت تسلیم شد و قحطبه در اوایل ۱۳۲ هجری بسوی کوفه هجوم آورد و بالشکر مهمی که از جانب امویان بسرداری ابن هبیره رو بایران می آمد در کربلا تصادم نموده مصاف دادند. درین جنگ اگرچه قحطبه کشته شد ولی قشون شام شکست یافته تا واسط عقب نشستند و پسر قحطبه با قشون خویش وارد کوفه شد و ابوالعباس سقاح با خانواده خود از مامن خویش بیرون آمد و در همان اوان اردوی دیگر امویان بسرداری پسر خلیفه مروان در کنار رود زاب صغیر در جنگ با لشکری که قحطبه بسرکردگی ابو عون بآن سوی فرستاده بود مغلوب شد و نواحی مشرقی موصل بدست عباسیان افتاد و قریب پنجماء بعد خود خلیفه مروان بالشکر عظیم خویش در کنار زاب کبیر شکست یافته فرار کرد و سه ماه پس از آن دمشق بتصرف قشون عباسی درآمد و مروان هم که بمصر گریخته بود گرفتار و مقتول گردید و اغلب اعضای دودمان اموی بقتل رسیدند.

خلافت در بغداد

تغییر مرکز سلطنت اسلامی از دمشق بکوفه و هاشمیّه و بغداد که در حوالی مداین پایتخت قدیم ایران بودند و افتادن ارکان سلطنت بدست ایرانیان و خراسانیان و واقع شدن کامل خلافت تحت نفوذ ایرانی سرنوشت اسلام را تغییر داد از طرفی در بداوت عربی روح تمدن و آداب و نظم و مملکتداری دمیده شده تساهل و علم و دوستی و دانش و ادب رواج گرفت ترجمه کتب بعربی تغییر ضبط وقایع از روایات شفاهی بتاریخ نویسی و تدوین آداب و علوم از آثار آن بود ولی از طرف دیگر سادگی و شهامت و استقلال نفس و «دمکراتیزم» عربی به تجملات و عظمت و تبختر و تملق درباری و اعتقاد بسلطنت ارثی و اطاعت کور کورانه بسلاطین دارای جنبه الوهیت (که اثرش در پرستش اولاد علی و خاندان آنها دیده میشود) تبدیل شد و مخصوصاً جریان دین اسلام و تمدن آن در بحرهای شرقی و ایرانی افتاده و از بحرهای تمدن یونانی دور افتاد لکن باین نکته باریک باید توجه شود که سلطنت و دولت اسلامی با وجود استقرار امویان قریب صد سال در مملکت نیم رومی و یونانی سوریه و اختلاط آن با مردم انطاکیه و قیساریه و حمص و قنسرین و سایر مراکز مهم تمدن رومی از اصول یونانی و رومی هیچ چیزی کسب نکرد و در حال نیم بدوی و نزدیک باعراب بادیه ماند لکن نفوذ روح یونانی بقدری سریع و ساری بود که در اندک زمانی

اسلام بمجرای تمدن افتاد و قاندين دولت عربي همه چيز کمالات و فنون ايران را اخذ کردند جهت اين مطلب که سر غامض بنظر میآید شاید تا حتی اینست که کولونی یونانیان و رومیان سوریه کمتر دین اسلام را پذیرفته و مسلحان شدند و اغلب در دین مسیحی باقی ماندند و لهذا تبحر و اختلاط ضعیف و سرایت تمدن و آداب غیر ممکن بود لکن ایرانیان متمدن و خود اهل مملکت ایران بعد از زیاد مسلمان شده در تمام دواير دولتی و اجتماعی سلطنت اسلامی داخل شدند و سرایت فوق العاده سهل گردید.

استقرار سلطنت عباسی انقراض (یا ضعف کلی) نفوذ عرب و بالا گرفتن نفوذ ایرانی بود برون گردید عباسیان میتوانستند بحمايت و پشتیبانی ایرانیان مقهور و مظلوم و تحقیر دیده اعتماد کنند زیرا اینها مردم عاقل و قابل بودند با يك گذشته بزرگ و اکنون بذلت و فلاکت افتاده بودند و از طرف يك نژاد جنگاوری که تقریباً در هر چیز جز رشادت شخصی و حب استقلال از آنها پست تر بودند با تحقیر معامله میشدند.

عربها مغلوبیت معنوی خود را در دست ایرانیان حس میکردند و میفهمیدند که در واقع فتح زاب جبران شکست قادیسیه و جلولاء و نهاوند بود لهذا در صدد بدست آوردن نفوذ از دست رفته خود برآمدند و جنگ میان پسران هارون یعنی امین و مأمون در واقع جنگ ثانوی عرب و ایران بود که باز بغلبه ایرانیها خاتمه یافت.

بعضی از کتب کتابخانه طهران

- ۱ - تاریخ ملل شرق و یونان ترجمه میرزا عبد الحسین خان هریر
قران
۱۴ ر
- ۲ - از نشریات کمیسیون معارف مصور با کاغذ اعلی
۱۶ ر ۵
- ۳ - « رم » « ترجمه زبیرک راده
۳۰ ر
- ۴ - « قرن ۱۸ » « ترجمه رشید یاسمی
۴ ر
- ۱ - یاد داشتهای ژنرال ترمه زل از نشریات شورای نظام
۶ ر
- ۲ - مأموریت ژنرال گاردن « « «
۶ ر
- ۳ - جنگ ایران و افغانه « « «
۶ ر
- ۴ - جنگ ایران و هند « « «
۶ ر
- ۵ - جنگ ایران و یونان « « «
۲ ر ۵
- ۶ - یادداشتهای دستنویل انگلیسی از نشریات روزنامه کوشش
۸ ر
- ۱ - حکومت تزار و محمد علی میرزا « « اطلاعات
۴ ر
- ۲ - علم ادب تألیف میرزا سید ابراهیم خان منقح
۱۲ ر
- ۱ - حکمت سقراط بقلم افلاطون ترجمه فروغی محمد علی خان
۹ ر
- ۱ - اوصاف الاشراف خواجه نصیر طوسی عکسی و مذهب طبع برلن
۸ ر
- ۲ - مجموعه اشعار و آثار حکیم ناصر خسرو در ۸۱۰ صفحه با جلد اعلی
۵۰ ر
- ۳ - « « « « « « بیجلد
۴۰ ر
- ۴ - تاریخ ایران اقتصادی تألیف رحیم زاده صفوی
۱۴ ر
- ۱ - شهربانو جلد اول « « «
۴ ر
- ۲ - نادر شاه « « «
۲ ر
- ۳ - جغرافیای تاریخی ایران ترجمه از کتاب بار تلد روسی بقلم طالبزاده
۱۲ ر
- ۱ - دیوان اشعار میر محمد حسین شهریار تبریزی
۵ ر
- ۲ - « عشقی « «
۷ ر
- ۳ - « صادق ملا رجب اصفهانی « «
۴ ر
- ۴ - اصول عملی علم تربیت تألیف صدیق اعلم
۸ ر
- ۲ - مجموعه قوانین مملکتی هفت دوره تقنینیه و عدلیه
۹۰ ر
- ۳ - ترجمه نفحة الیمن
۸ ر
- ۴ - حافظ چاپ طهران سری بیجلد
۱۶ ر

بعضی از کتب کتابخانه طهران

۲۰ ر	۱ - حافظ چاپ طهران سربی با جلد
۲۵ ر	۲ - فیزیک سیکل اول و دوم متوسطه تألیف دکتر ارانی
۳۰ ر	۲ - شرح احوال و اشعار رودکی تألیف سعید نفیسی
۳۵ ر	۱ - اسلام افکار و اندیشه ها تألیف هانری ترجمه آقا میرزا سید محمد قمی
۹ ر	۱ - تاریخ مقدس تألیف واشنگتن اورنگ امریکائی ترجمه میرزا ابراهیم خان شیرازی
۵ ر	۱ - حافظ تشریح تجزیه اشعار حافظ بوسیله عبدالحسنین خان هژیر
۸ ر	۲ - شاهزاده خانم بعلبک
۱۶ ر	۲ - جزء سیم عبری و جزء چهارم بقارسی آثار الشیعه تألیف عبدالعزیز جواهر الکلامی
۵ ر	۱ - خیام برلن مصحح دکتر روزن آلمانی چاپ برلن
۲ ر	۱ - منتخب لطائف عبید زاکانی
۲ ر	۱ - نصاب خواجه عبد الله انصاری
۴ ر	۱ - تئوریهای علم دکتر ارانی
۳۵ ر	۱ - دوشیزه اورلئان ترجمه علوی
۱۲ ر	۱ - سخن و سخنوران شرح احوال شعرای ماوراءالنهر تألیف بدیع الزمان
۱۰ ر	۱ - حدائق السحر رشید و طواط باحواشی اقبال آشتیانی
۲۰ ر	۱ - سفر نامه ناصر خسرو چاپ برلن
۳۸ ر	۱ - زادالمسافرین حکیم ناصر خسرو چاپ برلن
۵ ر	۲ - افسانه تاریخی لازیکا میرزا حیدر علی کالی
۱۰ ر	۱ - تفوق آنکلو ساکسن ترجمه علی دشتی
۸ ر	۱ - اعتماد بنفس
۸ ر	۲ - وظیفه ترجمه از کتاب سموئیل اسمایلز انگلیسی
۸ ر	۲ - اخلاق
۶ ر	۱ - بینوایان ترجمه میرزا ایل ویکتور هوگو مستعان
۶ ر	۱ - از پرویز تا چنگیز تألیف تقی زاده
۷ ر	۱ - منتخبات صائب انتخاب میرزا حیدر علی کالی
۱۰ ر	۱ - اطلاع شهر پارس حالت کنونی تخت جمشید با گراور و نقشه چاپ برلن
- علاوه بر این کتب همه رقم کتاب طبع ایران و هند و مصر و اروپا از قدیم و جدید در کتابخانه طهران تحصیل می شود.